

**Αναλύοντας τη σχέση της κοινωνικο-οικονομικής
θέσης/τάξης με τις καταναλωτικές πρακτικές
και το βιοτικό ύφος (life style).**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2017

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Aντικείμενο της εργασίας αυτής αποτελεί ένα ερώτημα στο οποίο καλούμαστε να απαντήσουμε. Υπάρχει σύνδεση της κατανάλωσης με τον κοινωνικό διαχωρισμό και με ποιόν τρόπο παρουσιάζεται αυτή η σχέση;

Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό θα αναλύσουμε στο πρώτο μέρος τις έννοιες της κοινωνικής τάξης και της κοινωνικής στρωμάτωσης και θα ασχοληθούμε με τις διάφορες απόψεις που έχουν προταθεί για αυτές. Στην το δεύτερο μέρος θα εξετάσουμε από κοινωνιολογική σκοπιά τα υπάρχοντα καταναλωτικά πρότυπα και τις καταναλωτικές συμπεριφορές στις χώρες της Δύσης, εντοπίζοντας σημεία διάκρισης στα πρότυπα και στις συμπεριφορές. Τέλος θα καταθέσουμε την άποψή μας ως απάντηση στο ερώτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟ.

Τόσο στους κοινωνιολόγους όσο και στον γενικότερο πληθυσμό υπάρχει η αίσθηση ότι η κοινωνία είναι διαιρεμένη σε κοινωνικές ομάδες ή κατηγορίες. Σε κάθε τέτοια ομάδα συναντάμε ανθρώπους που έχουν συγκεκριμένα συμφέροντα και συμπεριφορές. Τα συμφέροντα αυτά πολλές φορές φέρνουν την ομάδα αυτή σε αντιπαράθεση με άλλες. Μπορεί ο όρος *κοινωνικός διαχωρισμός* να μην χρησιμοποιείται από όλους τους κοινωνικούς αναλυτές, αλλά στις αναλύσεις όλων τους συναντάμε αντίστοιχους όρους, όπως *στρωμάτωση, τάξεις, ανισότητες* κλπ. Οι χρήση των εννοιών αυτών αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο ανάλυσης και ερμηνείας.¹

Ο Max Weber (1864-1920) χρησιμοποιεί τον όρο *κοινωνική στρωμάτωση*. Με αυτόν περιγράφει μια ιεράρχηση των κοινωνικών ομάδων με βάση την κοινωνική θέση ή κατάστασή τους. Δείχνει τις σχέσεις εξουσίας που υπάρχουν στην κοινωνία παρουσιάζοντας τις κοινωνικές διαφορές, τον διαφορετικό τρόπο ζωής, την εκμετάλλευση των ευκαιριών για την επιβίω-

---

¹ Παπαδόπουλος Α. (2008) «Η συζήτηση σχετικά με το κοινωνικό φύλο και την κοινωνική τάξη» στο Σ. Κονιόρδος (επιμ) *Ανθολόγιο Θεωρητικά διλήμματα και κοινωνική πραγματικότητα*, ΕΑΠ, Πάτρα, σ. 163

ση, κάτω από το πρίσμα αυτών των εξουσιαστικών σχέσεων.² Η κοινωνιολογία του στηρίζεται στην αιτιακή ανάλυση με την οποία προσπαθεί να εξηγήσει την πραγματικότητα με όρους πιθανοτήτων. Ταυτόχρονα όμως επικεντρώνεται στην ανθρώπινη συμπεριφορά την οποία αναλύει μέσω του ιδεότυπου. Δέχεται ότι οι ανθρώπινες σχέσεις περιέχουν συμφωνίες και συγκρούσεις εισάγοντας τις έννοιες της δύναμης και της κυριαρχίας.³

Στον αντίποδα ο Karl Marx (1818-1883) προτείνει την έννοια της κοινωνικής τάξης. Η κοινωνική διάκριση σε αυτή αντανακλά τις ανταγωνιστικές – πολωμένες σχέσεις που εντοπίζει στο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα. Στην ανάλυσή του η κοινωνική τάξη δηλώνει την προσέγγιση κυρίως των οικονομικών άνισων σχέσεων στην σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία και την εκμετάλλευση της εργατικής από την αστική τάξη. Ο βασικός διαχωρισμός είναι μεταξύ αυτών που κατέχουν τα μέσα παραγωγής και αυτών, που με την εργατική δύναμή τους, χρησιμοποιούν τα μέσα παραγωγής. Όλες οι άλλες κοινωνικές τάξεις θεωρούνται κοινωνικά μορφώματα που υπήρχαν σε προηγούμενα οικονομικά μοντέλα ή κοινωνικές ομάδες οι οποίες συνδυάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, τα οποία με την πάροδο του χρόνου θα τα απολέσουν.⁴

Η μαρξιστική άποψη στηρίζεται σε μια θεωρία ταξικής ανάλυσης που έχει δύο σκέλη: τη ταξική δομή και τη ταξική δόμηση. Με την ταξική δομή ως σχήμα διχοτομεί τη κοινωνία μέσω της καπιταλιστικής οργάνωσης της παραγωγής και με την ταξική δόμηση θεωρητικοποιεί την εξαθλί-

---

² ο. π.

³ Μοσχονάς Α. (2005) *Τάξεις και στρώματα στις σύγχρονες κοινωνίες: ερμηνευτικές προσεγγίσεις και ειδικές αναφορές*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ 37-39

⁴ Παπαδόπουλος Α. (2008) ο. π. σ. 164

ωση της εργατικής τάξης και την θεωρεί αποτέλεσμα της εκμετάλλευσής της από την αστική τάξη⁵.

Και οι δύο αυτές προτάσεις θεωρούν ότι οι κοινωνικές ανισότητες διαμορφώνουν την κοινωνική πραγματικότητα και κατά συνέπεια είναι ένα επιστημονικό εργαλείο κοινωνικής ανάλυσης. Υπάρχει όμως μια αξιόλογη κριτική σε αυτές. Η θεωρία της στρωμάτωσης αναφέρεται σε ένα σύστημα θέσεων και όχι στα άτομα που κατέχουν τις θέσεις αυτές, ενώ στη θεωρία των τάξεων η κατάταξη σε μια τάξη συνδέεται με την κατοχή ενός συγκεκριμένου ρόλου στην κοινωνία. Έτσι η συλλογική και η ατομική δράση των μελών της κοινωνίας δεν συνδέεται με τα ίδια τα πρόσωπα αλλά με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των τάξεων ή θέσεων που αυτά ανήκουν, ενώ και οι δύο αγνοούν την ύπαρξη του κοινωνικού φύλου.⁶

Μέχρι και την δεκαετία του 1970 η θεώρηση ότι η κοινωνία χωρίζεται σε κοινωνικές τάξεις ήταν ένα από τα στοιχεία που ερμηνεύουν τις ανισότητες που υπάρχουν σε αυτή. Ο κοινωνικός διαχωρισμός δημιουργεί άλλες μορφές ανισοτήτων, μεταξύ των οποίων και την οικονομική. Η οικονομική κυριαρχία μιας τάξης συνιστά ταυτόχρονα και πολιτική κυριαρχία. Με τον τρόπο αυτό μια κοινωνική τάξη συνδέεται με πολλά από τα κρίσιμα ζητήματα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, που αποτελούν συστατικό των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών.⁷

Τότε και κυρίως την δεκαετία του 1980, με την αλλαγή της οικονομίας των δυτικών χωρών, από βιομηχανικές σε χώρες υπηρεσιών και πληροφοροφίας, άρχισαν να διατυπώνονται έντονες αμφιβολίες για την εγκυρό-

⁵ Μοσχονάς Α. (2005) ο. π. σ 103-104

⁶ Παπαδόπουλος Α. (2008) ο. π. σ. 164-165

⁷ ο. π. σ. 165

τητα των αναλύσεων των μεταμοντέρνων κοινωνιών που στηρίζονταν στην θεωρία των τάξεων ή της στρωμάτωσης. Η πρώτη ασκήθηκε από τον Raymond Edward Pahl (1935–2011) στην ταξική θεωρία και την χρησιμότητα της και η οποία προκάλεσε αντιδράσεις από τους ερευνητές που την χρησιμοποιούσαν.⁸

Μια νεώτερη κριτική στην ταξική θεωρία είναι αυτή των J Pakulski (1950-) και M Waters (1946-) η οποία υποστηρίζει τον θάνατο των κοινωνικών τάξεων στηριζόμενη σε τέσσερα σημεία.

1. Ότι η οικονομία δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως βασική παράμετρος της κοινωνικής διάρθρωσης και των ευκαιριών επιβίωσης που έχει κάποιος.
2. Θεωρούν ότι οι ομαδοποιήσεις στην μεταμοντέρνα κοινωνία γίνονται με τα μη ταξικά, μη οικονομικά στοιχεία της φυλής, του κοινωνικού φύλου, του τρόπου ζωής και της κατανάλωσης.
3. Ότι η κοινωνική τάξη δεν είναι η βάση για την δημιουργία ταυτότητας, ιδεολογίας, κοινωνικών διαχωρισμών και την πολιτική ενεργοποίηση του πολίτη. Επίσης δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την πρόβλεψη του εισοδήματος, του τρόπου ζωής, την πρόσβαση στην Υγεία, την Εκπαίδευση κλπ.
4. Ότι οι αλλαγές στις μεταμοντέρνες κοινωνίες δεν καθορίζονται από τον ταξικό ανταγωνισμό και τους ταξικούς αγώνες.⁹

---

⁸ ο. π. σ 190

⁹ ο. π. σ. 190-191

Αντίθετη άποψη εκφράζει ο E. O. Wrigth (1947-) ο οποίος δεν θεωρεί ότι υπάρχουν αρκετά στοιχεία ότι ο ταξικός διαχωρισμός δεν είναι επίκαιρος. Υποστηρίζει ότι αν και οι ταξικοί αγώνες δεν είναι η κινητήριος δύναμη των κοινωνικών αλλαγών, οι κοινωνικές τάξεις παραμένουν υπαρκτές και σε πολλές των περιπτώσεων αποτελούν βασική παράμετρο της κοινωνικής ζωής.¹⁰

Η κριτική στην ταξική ανάλυση οφείλεται στην μετάβαση της κοινωνίας και κατά συνέπεια και της κοινωνιολογίας, από την μοντέρνα στην μεταμοντέρνα περίοδο. Η πρόταση που θεωρεί τον ταξικό διαχωρισμό ξεπερασμένο αρνείται την δυνατότητα αναθεώρησης της θεωρίας των τάξεων. Την ίδια στιγμή οι υποστηρικτές της ταξικής ανάλυσης κατηγορούν τους επικριτές τους ότι δεν εντοπίζουν χρήσιμα στοιχεία στην ταξική ανάλυση, αν και οι ίδιοι αντιλαμβάνονται την αναγκαιότητα αναθεώρησής της.¹¹

---

¹⁰ ο. π. σ. 191

¹¹ ο. π. σ. 192

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ

ΣΤΗΝ ΔΥΣΗ

Aντικείμενο της κατανάλωσης είναι τόσο τα υλικά αγαθά όσο και δραστηριότητες, όπως π.χ. οι υπηρεσίες, ενώ στην σύγχρονη κοινωνία συναντάμε και κατανάλωση άυλων προϊόντων όπως εικόνες ή μηνύματα που χρησιμοποιεί η διαφήμιση.

Από την άλλη ο καταναλωτής υποδηλώνει την ατομική ή την κοινωνική του ταυτότητα με την κατανάλωση υπηρεσιών που αφορούν την αισθητική απόλαυση. Η κατανάλωση συνιστά μια δραστηριότητα η οποία δηλώνει «ευρύτερες κοινωνικές και ψυχολογικές διεργασίες» και κατά συνέπεια δεν πρέπει να την αντιμετωπίσουμε μόνο από την οικονομική σκοπιά αλλά να την δούμε ως μια κοινωνική και πολιτισμική δραστηριότητα που βασίζεται στις επιθυμίες και όχι μόνο στις ανάγκες των ανθρώπων.¹²

Η κατανάλωση είναι μια πράξη επικοινωνίας και δείχνει την συσχέτιση της αντικειμενικής κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης του ατό-

---

¹² Καρακιουλάφη Χ. (2008), «Καταναλωτικά πρότυπα και συμπεριφορές: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις και εμπειρικά δεδομένα – όψεις της κοινωνίας της κατανάλωσης» στο Σ. Κονιόρδος (επιμ) *Ανθολόγιο – Όψεις της σύγχρονης Ευρωπαϊκής κοινωνίας*, ΕΑΠ, Πάτρα, σ 185-186

μου και της δράσης του. Είναι μια σχέση όχι μόνο με τα αντικείμενα αλλά και με την κοινωνία θεμελιώνοντας το πολιτισμικό σύστημα των δυτικών κοινωνιών. Η ίδια η πράξη μας δίνει πληροφορίες για το άτομο – καταναλωτή, όπως π.χ. για την κοινωνική θέση του ή την οικονομική του κατάσταση.¹³

Η κατανάλωση και τα πρότυπά της δεν αποτελούσαν κύριο ερευνητικό αντικείμενο για τις κοινωνιολογικές μελέτες των αρχών του 20^{ου} αιώνα, όπως του Weber, του Thorstein Veblen (1857-1929), ή του Georg Simmel (1858-1918). Μεταπολεμικά ήταν το κύριο θέμα στις μελέτες για την κοινωνία της αφθονίας και την μαζική κουλτούρα της Σχολής της Φρανκφούρτης και της Hannah Arendt (1906-1975). Τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 οι αναλύσεις για αυτή αφορούν δύο θέματα. Το πρώτο την σχέση κοινωνικής στρωμάτωσης και κοινωνικών πρακτικών. Το δεύτερο τις όψεις της καταναλωτικής κοινωνίας στην μετανεωτερικότητα.¹⁴

Η καταναλωτική συμπεριφορά θεωρείται και εξετάζεται από πολλούς κοινωνιολόγους ως παράγοντας που συνδέει τα μέλη της ίδιας τάξης ή της κοινωνικής ομάδας. Η ανάπτυξη όμως του βιοτικού επίπεδου στην Δύση έδωσε την δυνατότητα να θεωρηθεί ότι η ανάπτυξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα και τον εκδημοκρατισμό των κοινωνιών, άποψη που αμφισβητήθηκε μεταξύ άλλων και από τον Jan Baudrillard (1929-2007)¹⁵ και τον Zygmunt Bauman (1925-2017) που θεωρεί ότι κύριο στοιχείο της νεωτερικό-

---

¹³ ο. π. σ. 186-187

¹⁴ ο. π. σ. 187-188

¹⁵ ο. π. σ. 188-189.

τητας είναι η ύπαρξη των οικονομικών και κοινωνικών διαφορών και ότι θύμα των ανισοτήτων αυτών θα είναι τελικά η ίδια η Δημοκρατία.¹⁶

Ιδιαίτερες μελέτες που ασχολήθηκαν με την σχέση της κατανάλωσης και της κοινωνικής διάκρισης είναι αυτές του Thorstein Veblen (1857-1929) ο οποίος προτείνει, εξετάζοντας την αμερικάνικη κοινωνία, την θεωρία της *αργόσχολης τάξης*. Δείχνει ότι η κατανάλωση σε αυτή είναι μέρος της προσπάθειας για κοινωνική αναγνώριση και εκτίμηση. Τα χαρακτηριστικά της τάξης αυτής αλλάζουν από εποχή σε εποχή ενώ ιδιαίτερο στοιχείο της είναι η απόκτηση πλούτου και ισχύος. Η εμφάνιση της ιδιοκτησίας και της *αργόσχολης τάξης* είναι χρονικά ταυτόσημες, ενώ δυο διαχρονικά χαρακτηριστικά της είναι η επιδεικτικήσχόλη και κατανάλωση.¹⁷

Ο Weber στο έργο του εξετάζει τις *κλειστές ομάδες* μέσα από την ασκητική ζωή των πουριτανών επιχειρηματιών. Αυτές αντιπροσωπεύουν άμορφες ή οργανωμένες κοινότητες που τα μέλη τους χαρακτηρίζονται από τον τρόπο ζωής, ομιλίας, ντυσίματος, του περιβάλλοντος που ζουν, την διασκέδαση ή τις πολιτισμικές προτιμήσεις, τις σχέσεις των μελών και την ανατροφή των παιδιών. Ιστορικά αποτελούν περιπτώσεις κοινωνικής στρωμάτωσης και βασίζονται στην *παράνομη οικειοποίηση*.¹⁸ Τέτοια περίπτωση είναι αυτή του καπιταλιστή προτεστάντη επιχειρηματία. Ζει έναν ασκητικό βίο ο οποίος είναι επικεντρωμένος στην εργασία που γίνεται βασικός σκοπός ζωής.¹⁹

¹⁶ Bauman Z. (2013), *Πλούτος και ανισότητα. Μας ωφελεί όλους ο πλούτος των ολίγων;* μτφρ. Γρ. Λαμπράκος, Οκτώ, Αθήνα, σ. 11-13

¹⁷ Καρακιουλάφη Χ. (2008), ο. π. σ. 189

¹⁸ Μοσχονάς Α. (2005) σ 40-41.

¹⁹ Καρακιουλάφη Χ. (2008), σ 191-192

Η ένδυση και συγκεκριμένα η μόδα της, είναι για τον Georg Simmel (1858-1918) στοιχείο κοινωνιολογικής μελέτης που μας δίνει πληροφορίες για το άτομο και την θέση του στην κοινωνία. Η μόδα για αυτόν είναι στοιχείο συνένωσης και διάκρισης ταυτόχρονα των ανθρώπων. Ικανοποιεί την ανάγκη του ανθρώπου για διαφορετικότητα. Η μόδα δημιουργείται από την άρχουσα τάξη, την οποία μιμούνται οι άλλες στην προσπάθειά τους να εξαλείψουν τα εξωτερικά διαφορετικά στοιχεία.²⁰

Ο Pierre Bourdieu (1930-2002) επηρεασμένος από τον Veblen ενδιαφέρεται για την αισθητική κατανάλωση και δείχνει ότι οι πολιτισμικές πρακτικές είναι προϊόντα τόσο έξεων όσο και του κοινωνικού χώρου. Ως έξη ορίζει το σύνολο των προδιαθέσεων και των δράσεων του ατόμου επηρεασμένο από το κοινωνικό και πατρογονικό περιβάλλον. Ως κοινωνικό χώρο ορίζει έναν τόπο όπου υπάρχουν διαφορές και συγκλείσεις, μόνιμες ή όχι. Για αυτόν «σε κάθε κύρια κοινωνική θέση αντιστοιχεί μια τάξη έξεων που υπαγορεύει τρία θεμελιώδη είδη γούστου». Το αστικό είναι πολυτελές και ελεύθερο, των μικροαστών χαρακτηρίζεται ως «καλή πολιτισμική θέληση», ενώ των λαϊκών τάξεων ως γούστο ανάγκης.²¹

Η μαζική κατανάλωση αναπτύχθηκε στην Ευρώπη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η αύξηση της κατανάλωσης την περίοδο αυτή έκαναν τον Bauman να την θεωρήσει ως χαρακτηριστικό της μετανεωτερικής κοινωνίας ονομάζοντάς την κοινωνία της κατανάλωσης, σε αντιδιαστολή με

---

²⁰ ο. π. σ. 192-193

²¹ ο. π. σ 193-195

την προηγούμενη την κοινωνία της παραγωγής. Στην πρώτη οι άνθρωποι καταναλώνουν προϊόντα, ενώ στην δεύτερη τα παράγουν.²²

Μετά την δεκαετία του 1970 σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στην συμπεριφορά των καταναλωτών. Η μαζική και τυποποιημένη κατανάλωση υποκαθίσταται από την ποικιλία, την ιδιαιτερότητα και την μοναδικότητα καθώς και την χρήση άυλων προϊόντων και αγαθών όπως τα μηνύματα, τα σύμβολα και οι εικόνες. Έκφραση της μαζικής κατανάλωσης είναι το φαινόμενο που ο George Ritzer (1940-) ονόμασε «μακντοναλντοποίηση».²³

Κριτική στην σύγχρονη καταναλωτική συμπεριφορά έχει ασκηθεί από διάφορους διανοητές. Κάποιες από αυτές περιορίζονται στην ίδια την κατανάλωση, όπως αυτή του Baudrillard, ενώ κάποιες άλλες την επεκτείνουν στην κοινωνία και την μαζική κουλτούρα της μετανεωτερικότητας. όπως αυτές της σχολής της Φρανκφούρτης, της Arendt ή του Bauman.

---

²² Δεμερτζής Ν. Περεζούς Κ. (2010) «Ο Ζίγκουντ Μπάουμαν και η Διφορούμενη Νεωτερικότητα» στο *Σωκράτης Κονιόρδος (επιμ) Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 351

²³ Καρακιουλάφη Χ. (2008), ο. π. σ. 198.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΑΞΙΚΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ;

Οι κοινωνιολόγοι, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, κατανοούν ότι η κοινωνία είναι χωρισμένη σε τάξεις ή ομάδες με μια ιεραρχική δομή. Η δομή αυτή μπορεί να έχει πολιτιστικά, εκπαιδευτικά, οικονομικά, φυλετικά, ελεύθερου χρόνου ή επαγγελματικά χαρακτηριστικά. Η κύρια διαφωνία είναι στο ποιο από τα χαρακτηριστικά αυτά της διαφορετικότητας είναι καθοριστικό για τον διαχωρισμό της.

Αν και υπάρχουν πολλές αντιρρήσεις²⁴, θεωρούμε ότι ο οικονομικός διαχωρισμός της κοινωνίας είναι ο πλέον καθοριστικός, όχι με την μορφή της κλασικής μαρξιστικής προσέγγισης που αφορά τα μέσα παραγωγής, προλεταριάτο –αστική τάξη, αλλά με κάποια σύγχρονη μορφή η οποία μπορεί να είναι αυτή του διαφορετικού εισοδήματος.

Με βάση αυτή την κοινωνική διαβάθμιση θεωρούμε ότι όλες οι άλλες κοινωνικές ιεραρχίες έπονται και είναι απόρροιά της. Η ύπαρξη μεγάλου εισοδήματος δίνει στο άτομο μεγαλύτερες δυνατότητες μόρφωσης, πολιτιστικής εκπαίδευσης, επιλογών ελεύθερου χρόνου ή επαγγελματικών δυ-

---

²⁴ Οι αντιρρήσεις θεωρούν ότι άλλα χαρακτηριστικά, όπως η θρησκεία, η φυλή ή ιδεολογία ή η εθνική ταυτότητα μπορούν να αποδειχθούν σημαντικότεροι λόγοι ανταγωνισμού.

νατοτήτων, σε σχέση με κάποιο άλλο που έχει πιο περιορισμένες εισοδηματικές δυνατότητες.

Από την άλλη υπάρχει ανάγκη, από την ανθρώπινη φύση, ο κοινωνικός αυτός διαχωρισμός να εμφανιστεί στην καθημερινή ζωή. Η ανάγκη αυτή είναι μεγαλύτερη στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις και για τον λόγο αυτό δημιουργούν έναν ιδιαίτερο τρόπο ζωής και έκφρασης, όχι κατ' ανάγκη ακριβό. Ο διαφορετικός τρόπος ζωής και έκφρασης περιέχει και ανάλογες καταναλωτικές πρακτικές, οι οποίες προβάλλονται εκτός από την καθημερινή πρακτική και από τα ΜΜΕ. Αποτέλεσμα η μίμηση και η προσπάθεια από τις υπόλοιπες τάξεις να προσεταριστούν στοιχεία ή και το σύνολο του διαφορετικού τρόπου ζωής, ώστε να περιοριστεί, φαινομενικά, η κοινωνική διαφορετικότητα. Ο αέναος αυτός κύκλος συνεχίζεται όταν η άρχουσα τάξη προβάλλει διαφορετικά πρότυπα στην προσπάθειά της να διατηρήσει αυτή την διαφορετικότητα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην μελέτη μας ασχοληθήκαμε με την κατανάλωση και εξετάσαμε τον τρόπο με τον οποίο η κατανάλωση αναδεικνύεται σε πεδίο κοινωνικής διάκρισης/ κοινωνικού ανταγωνισμού. Στο πρώτο μέρος εξετάσαμε την έννοια του κοινωνικού διαχωρισμού και τον τρόπο που αυτός εμφανίζεται στην σύγχρονη κοινωνία. Στο δεύτερο μέρος, μέσα από τις προτάσεις διαφόρων κοινωνιολόγων, είδαμε τα καταναλωτικά πρότυπα και συμπεριφορές που εντοπίζονται στις χώρες της Δύσης. Τέλος καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι η κοινωνία διαχωρίζεται σε τάξεις, ανεξάρτητα από την ονομασία που ο κάθε αναλυτής δίνει σε αυτές, οι οποίες έχουν συγκεκριμένες καταναλωτικές συνήθειες στην προσπάθειά των μελών τους να διαχωρίσουν την εικόνα τους από αυτή των μελών των άλλων τάξεων. Οι συμπεριφορές αυτές δημιουργούν διακρίσεις και κοινωνικούς ανταγωνισμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δεμερτζής Ν. Περεζούς Κ. (2010) «Ο Ζίγκουντ Μπάουμαν και η Διφορούμενη Νεωτερικότητα» στο Σωκράτης Κονιόρδος (επιμ) *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα*, Gutenberg, Αθήνα.
- Καρακιουλάφη Χ. (2008), «Καταναλωτικά πρότυπα και συμπεριφορές: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις και εμπειρικά δεδομένα – όψεις της κοινωνίας της κατανάλωσης» στο Σ. Κονιόρδος (επιμ) *Ανθολόγιο – Όψεις της σύγχρονης Ευρωπαϊκής κοινωνίας*, ΕΑΠ, Πάτρα.
- Μοσχονάς Α. (2005) *Τάξεις και στρώματα στις σύγχρονες κοινωνίες: ερμηνευτικές προσεγγίσεις και ειδικές αναφορές*, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Παπαδόπουλος Α. (2008) «Η συζήτηση σχετικά με το κοινωνικό φύλο και την κοινωνική τάξη» στο Σ. Κονιόρδος (επιμ) *Ανθολόγιο Θεωρητικά διλήμματα και κοινωνική πραγματικότητα*, ΕΑΠ, Πάτρα.
- Bauman Z. (2013), *Πλούτος και ανισότητα. Μας ωφελεί όλους ο πλούτος των ολίγων;* μτφρ. Γρ. Λαμπράκος, Οκτώ, Αθήνα.